

УДК 343.9:343.34

Вавриш А. В. – здобувач наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування Національної
академії внутрішніх справ, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Проаналізовано складники моделі організації запобігання злочинам у сфері будівництва, а також особливості використання недержавних суб'єктів у профілактичній діяльності.

Ключові слова: економічна злочинність, злочинність у сфері будівництва, запобігання злочинам у будівельній галузі, модель організації запобігання злочинам.

Поступальний рух України шляхом європейської інтеграції зумовлює необхідність упровадження істотних змін у правову політику держави та спонукає до гуманізації українського законодавства відповідно до положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також вимог Європейського суду з прав людини. Зміни мають стосуватися і спектру проблем щодо запобігання злочинності у сфері будівництва. Рівень означеної категорії має виражену тенденцію до зростання. Ця проблематика постійно привертає увагу вчених і практиків. Злочинність у сфері будівництва завжди була особливо небезпечним соціально деструктивним феноменом. Водночас питання запобігання злочинів проти власності у сфері будівництва є однією з важливих проблем сучасної кримінально-правової та кримінологічної політики держави.

З огляду на зазначене, актуалізується необхідність усебічного вивчення всіх взаємопов'язаних аспектів економічної злочинності у сфері будівництва, на основі яких може бути розроблено дієві механізми запобігання.

Загальнотеоретичну базу дослідження проблематики запобігання економічним злочинам у сфері будівництва становлять праці вчених у галузі кримінального права та кримінології, а саме: Г. А. Аванесова, Ю. В. Александрова, Ю. М. Антоняна, Ю. М. Аргунової, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, О. В. Бокова, В. І. Борисова, В. О. Глушкова, В. В. Голіни,

Л. М. Давиденка, І. М. Даньшина, Т. А. Денисової, О. М. Джужі, А. І. Долгової, А. П. Закалюка, В. І. Женунтія, А. Ф. Зелінського, О. Г. Кальмана, В. В. Коваленка, М. Й. Коржанського, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнєцової, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, С. Я. Лихової, В. В. Лунєєва, М. І. Мельника, В. А. Мисливого, П. П. Михайленка, В. О. Навроцького, О. Б. Сахарова, В. П. Тихого, І. К. Туркевич, В. П. Філонова, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, С. С. Чернявського, В. І. Шакуна та ін.

Визначення злочинності як явища, притаманного будь-якому суспільству, домінує в західній кримінології та є основою наукових концепцій запобігання й протидії злочинності. На цій підставі сформувалась і кримінологічна політика у сфері запобігання та протидії злочинності, яка ніколи не мала на меті ліквідувати злочинність як явище в житті соціуму, а ставила реальні завдання: зниження рівня злочинності, установлення за нею соціального контролю, щоб злочинність не стала реальною загрозою для державності й безпеки громадян. Зазначене зумовлює потребу здійснення систематичного цілеспрямованого впливу на злочинність з метою мінімізації її рівня, відповідно до сучасних можливостей правоохоронних органів, дотримання законності, охорони конституційних прав і свобод громадян. На Заході функціонують різні кримінологічні моделі запобігання та протидії злочинності, які визначають кримінологічна політика цих держав, історичний досвід протидії злочинності, провідні наукові концепції, що формують головні напрями запобігання та протидії злочинності [1, с. 211].

Заклики до «війни зі злочинністю», посилення «боротьби» з нею ставлять перед органами кримінальної юстиції, державою та суспільством абстрактну мету. Вони не тільки дезорієнтують, а й дезорганізують їх діяльність щодо забезпечення правопорядку. Що швидше цю мету державної політики буде визнано хибною, то швидше країна стане на шлях справді правової держави. Цільова настанова на протидію злочинності не потребує об'єктивного, а також критичного аналізу криміногенної обстановки та результатів діяльності органів кримінальної юстиції, а навпаки, у ній криється потенційна загроза повернення до тотальної репресії [2, с. 117].

На жаль, у правотворчій і правозастосовній практиці останніми роками поширеною є тенденція, на противагу будь-яким складнощам соціального, економічного, морального чи

іншого характеру, протиставляти не адекватні їм засоби соціального й іншого реагування, а застосовувати переважно репресивні заходи – посилення контролю, запровадження суворішого покарання тощо. Однак ігнорування гуманістичних засад функціонування державних і суспільних інститутів, про що свідчить історія людства, завжди призводило до тотального використання могутності держави, до насильства та репресій, які стають найефективнішим засобом не тільки стримування злочинності, а й управління соціальними процесами загалом [3, с. 78].

Ми поділяємо позицію С. Ю. Лукашевича, згідно з якою вкрай необхідним є перегляд позитивістського, детермінаційного підходу до аналізу людської поведінки та її витоків, що виправдовує соціальний примус у тому вигляді, у якому він діє нині. Тому необхідно звернути увагу на ідеї щодо цінності людини як суб'єкта тривалого та багатоаспектного впливу з боку держави, громадськості, різних суспільних інститутів. Протидія злочинності загалом набуває нового змісту під впливом орієнтування суспільства на законність як основний принцип життєдіяльності [4, с. 94].

Правильним, на нашу думку, є твердження, що на сучасному етапі завданням держави має стати не лише викорінення причин та умов протиправних дій у сфері будівництва, а встановлення максимально жорсткого соціального контролю за злочинністю. Контроль має ґрунтуватися не стільки на силових методах і прийомах впливу, скільки на використанні інтелектуального потенціалу, спрямованого на створення науково обґрунтованої, теоретично узгодженої та грамотної практично виконуваної програми.

На запобігання злочинності у сфері будівництва негативно впливає ускладнення криміногенної обстановки, зростання рівня економічних злочинів, поширення впливу кримінальної субкультури на всі сфери суспільного життя та всі верстви населення.

Будівельна галузь унаслідок інтегрованості в економіку чинить значний вплив на різноманітні процеси (економічні, фінансові, податкові, соціальні тощо). Із прогресуванням будівельної галузі розвиваються: виробництво будівельних матеріалів і відповідного обладнання, машинобудівна галузь, металургія та металообробка, нафтохімія, виробництво скла, деревообробна та порцеляново-фаянсова промисловість,

транспорт, енергетика тощо. Будівництво сприяє активізації діяльності підприємств малого та середнього бізнесу. Розвиток будівельної галузі зумовлює економічне зростання в країні та розв'язання низки соціальних проблем. Саме тому будь-який негативний вплив на будівельну сферу (особливо злочинний) завдає значних збитків економічній діяльності.

Формування завдань запобігання злочинності в зазначеній галузі ґрунтується на пріоритетних напрямках стратегії протидії економічній злочинності: обмеження дії криміногенних факторів і факторів самодетермінації злочинності для забезпечення поступової трансформації соціальної системи до сучасних соціально-економічних світових реалій; досягнення необхідної цілеспрямованості та комплексності протидії злочинності; забезпечення єдності дій усіх суб'єктів протидії цьому протиправному явищу; активне залучення до протидії злочинності державних органів й інститутів громадянського суспільства; забезпечення пріоритетності застосування засобів, що не пов'язані з примусом, покаранням або іншими обмеженнями та які ґрунтуються на переконанні та громадянській свідомості, тощо [5, с. 383].

Зазначена діяльність держави є не просто комплексом різноманітних заходів, її можна визначити як частину соціального регулювання, що пов'язана з впливом на злочинність з метою контролю та запобігання їй. Це складне поняття, яке відображає теорію і практику специфічної діяльності, що має на меті недопущення вчинення економічних злочинів або припинення злочинної діяльності на різних стадіях її розвитку. Це система, що припиняє зв'язки формування та функціонування криміногенних процесів у суспільстві; зв'язки між цими процесами й формуванням особистості; зв'язки між особистістю і ситуацією вчинення злочину [6, с. 31].

В Україні будівельна галузь, як і низка інших сфер економіки, вразлива і не захищена від злочинних посягань, залишається поза впливом й увагою кримінальної юстиції.

Рівень злочинності у сфері будівництва та значна кількість чинників, які сприяють її існуванню, зумовлюють необхідність формування системи ефективної протидії цьому явищу. Усебічна профілактика злочинності у сфері будівництва є вагомим засобом впливу на її рівень. Запобігання злочинам, що вчинюють у будівельній галузі економіки України, слід

розглядати як широкий комплекс державних і суспільних заходів, який охоплює заходи економічного, соціального, культурного, виховного, законодавчого й іншого характеру. У теорії кримінального права розроблено своєрідну модель організації запобігання злочинам у сфері будівництва, яка є одним із шляхів реалізації профілактики злочинності. Ця модель має кілька визначальних складників. Ґрунтовний аналіз досліджень і наукових позицій надає можливість виокремити основні та факультативні елементи моделі. Зокрема, до основних елементів належать:

мета запобігання;

об'єкт запобіжного впливу;

суб'єкт запобіжної діяльності;

заходи запобігання.

Факультативними елементами моделі організації запобігання злочинам є такі:

механізм (способи) реалізації конкретних заходів;

тактичні прийоми застосування заходів впливу тощо.

Зважаючи на роль моделі організації запобігання злочинам у сфері будівництва в профілактиці злочинності, вважаємо за доцільне детально розглянути зміст його елементів, щоб проаналізувати їх призначення та функції.

Першим елементом моделі організації запобігання злочинам у сфері будівництва є мета, що має бути конкретною та реальною.

На думку деяких науковців, головна мета заходів запобігання полягає в тому, щоб створити в державі таке сприятливе становище та стійкий правопорядок, що гарантували б зниження рівня злочинності до мінімального, відповідно до економічних, організаційно-управлінських, суспільно-психологічних та інших умов існування суспільства [7]. На переконання інших теоретиків, кінцевою метою будь-якого кримінологічного дослідження є вдосконалення соціального контролю за злочинністю, а не «боротьба» з нею [2, с. 117]. На нашу думку, головна мета заходів запобігання полягає саме в зниженні рівня злочинності у сфері будівництва, а не в контролі за нею.

Злочинність у сфері будівництва спричинена комплексом негативних явищ і процесів різного походження, які ми розглядаємо як об'єкти запобіжного впливу.

За результатами здійсненого нами дослідження, у теорії та практиці протидії злочинності панівною є позиція, згідно з якою

об'єкти запобіжного впливу – це все те, на що діє система запобігання злочинності. Зокрема, до них належать:

уражені недоліками суспільні відносини в системі формування людини;

соціально негативні (різні за походженням) традиції, стереотипи поведінки, найпоширеніші негативні звички людей;

окремі особи, групи й контингенти осіб, які виявляють ознаки протиправної поведінки;

сукупність конкретних негативних явищ, процесів, недоліків у різних сферах життя, які детермінують злочинну поведінку й учинення конкретного злочину;

окремі негативні особистісні властивості людини, які провають злочин або сприяють його вчиненню [8].

До об'єктів запобігання злочинам у сфері будівництва належать різнопланові процеси та явища. По-перше, це економічні, політичні, психологічні й інші фактори, що визначають рівень і динаміку економічної злочинності у сфері будівництва. Ступінь зв'язку цих факторів зі злочинністю може бути різний. Пізнання його за допомогою кримінологічного аналізу визначає масштаби профілактичної діяльності та її ефективність. По-друге, об'єктом запобіжної діяльності можна вважати діяльність людей, що має відповідати нормам права та соціальної взаємодії, причому характер діяльності може бути різноманітний (професійний, адміністративний, технологічний тощо). І, по-третє, це особа злочинця [9, с. 124].

У цьому контексті доцільно проаналізувати світовий досвід визначення об'єкта профілактичного впливу у протидії економічним злочинам. Із 70-х років минулого століття посилену увагу в кримінальній політиці держав Західної Європи та Північної Америки приділяють стратегіям контролю за економічною злочинністю, зокрема у сфері будівництва, а також методам її профілактики.

Державна політика у сфері протидії злочинності зазначеної категорії в зарубіжних країнах спрямована переважно не на злочинця як головного об'єкта впливу, а на жертву злочину (у широкому розумінні). Специфіка будівельної галузі зумовлює потребу захисту від злочинних посягань як об'єктів будівництва загалом, так й окремих його елементів.

Головними об'єктами політики держави у сфері контролю за економічною злочинністю у сфері будівництва мають стати:

населення (шляхом забезпечення належного рівня життя, декриміналізації соціуму, виховання нетерпимості до виявів кримінальної субкультури, гарантування особистої безпеки тощо), жертви злочинів, передкримінальні соціальні групи (зокрема маргінальні верстви населення та групи ризику), а також безпосередньо особи, які готують або вчиняють злочини.

Суб'єктів запобігання злочинам у сфері будівництва можна умовно об'єднати в групи за місцем у державній і суспільній системі, виокремивши 3-поміж них:

державні;

неурядові (недержавні), серед яких комерційні чи некомерційні структури, громадські об'єднання та спеціалізовані формування;

громадян.

За іншими критеріями, зокрема завданнями, компетенцією та змістом запобіжної діяльності, розрізняють:

органи влади загальної компетенції (їх установи, організації, підприємства);

неспеціалізовані;

частково спеціалізовані;

спеціалізовані органи.

Відповідно до Конституції України, забезпечення законності, правопорядку, громадської безпеки, а отже, й запобігання злочинам є обов'язком держави та її суб'єктів. До спільних завдань також належать: охорона навколишнього природного середовища, загальні питання виховання й освіти, координація питань охорони здоров'я, захист сім'ї та молоді, соціальний захист, адміністративна, трудова, сімейна й низка інших галузей законодавства, кадри судових і правоохоронних органів, адвокатура, нотаріат. Ці напрями правового регулювання й організаційно-управлінської діяльності тісно пов'язані із запобіганням злочинам у сфері будівництва, тому є актуальними для дослідження.

Представницькі органи держави та її суб'єкти приймають закони й інші нормативно-правові акти, що становлять правову базу профілактики злочинності у сфері будівництва. У межах своєї компетенції органи місцевого самоврядування приймають нормативні акти, пов'язані з профілактикою злочинів, вирішуючи питання місцевого значення щодо охорони громадського порядку.

Президент України й Уряд видають, відповідно до своїх повноважень, нормативні акти (укази, постанови, розпорядження) щодо запобігання злочинам, згідно з Конституцією України й іншими законами України.

Неспеціалізовані суб'єкти профілактики злочинності – це суб'єкти господарювання; установи культури та спорту; засоби масової інформації; органи, що регулюють природокористування, міграцію, здійснюють працевлаштування, пенсійне забезпечення; житлово-комунальні органи; установи, що надають послуги з проведення дозвілля, інші органи, які беруть участь у різних сферах життя суспільства. Вони виконують функцію забезпечення законності, правопорядку, громадської безпеки, а отже, запобігання злочинам, зокрема у сфері будівництва.

До частково спеціалізованих (напівспеціальних) органів належать установи соціального обслуговування, освіти, охорони здоров'я, а також природоохоронні, контрольно-ревізійні й аудиторські організації. Ці органи названо частково спеціалізованими для розмежування їх із неспеціалізованими структурами. Останні певною мірою пов'язані з профілактикою злочинності у сфері будівництва, але ці функції виконують здебільшого після звернення відповідних органів, які здійснюють цілеспрямовану протидію злочинності чи у зв'язку із забезпеченням правопорядку й безпеки серед певної категорії громадян. Частково ж спеціалізовані суб'єкти профілактики мають у межах основних завдань спеціально виокремлену функцію профілактики.

Спеціалізованими суб'єктами запобігання злочинам є правоохоронні органи, для яких завдання та функції профілактики належать до основних, пріоритетних. Це органи суду, прокуратури, Національної поліції, Національної гвардії Міністерства внутрішніх справ, фіскальної служби, державної безпеки, юстиції, прикордонна служба, наукові й навчальні спеціалізовані юридичні установи. До системи спеціалізованих органів належать і деякі спеціалізовані громадські об'єднання (формування), організації недержавних форм власності, що надають охоронні послуги [10, с. 171].

Нормативні акти з питань забезпечення державної безпеки не містять положень, які безпосередньо визначали б перелік суб'єктів недержавного забезпечення національної безпеки. Немає також переліку недержавних суб'єктів безпеки. Беззаперечним є твердження, що основним суб'єктом забезпечення національної

безпеки є держава, яка здійснює процес управління національною безпекою, використовуючи законодавчу, виконавчу та судову гілки влади [11; 12].

У більшості європейських країн сектор безпеки в широкому розумінні охоплює:

1) державні сили безпеки (збройні сили, поліція, прикордонні структури, воєнізовані формування, служби внутрішньої безпеки, розвідувальні та митні органи);

2) органи управління та контролю за структурами сектору безпеки (адміністрація президента чи прем'єр-міністра, консультативні ради з питань безпеки, законодавчі органи та профільні парламентські комітети тощо);

3) органи правосуддя й органи досудового слідства (наприклад, судові органи, міністерство юстиції, органи прокуратури, служба виконання покарань);

4) приватні організації сектору безпеки (охоронні підприємства, недержавні служби безпеки, приватні оборонно-промислові компанії тощо);

5) цивільні організації, які досліджують чи надають консультації з питань безпеки (громадські організації, аналітичні групи, науково-дослідні інститути, центри, засоби масової інформації тощо) [13].

Цілком обґрунтованою є необхідність формування недержавної підсистеми забезпечення національної безпеки, що може бути партнером державної системи у виконанні спільних завдань і потужним резервом у забезпеченні національної безпеки.

На жаль, в Україні нині систему безпеки не сформовано, реально функціонують лише окремі її елементи. Сектор недержавної безпеки охоплює значну кількість суб'єктів господарювання, які надають різноманітні послуги: від охоронних до консалтингових й інформаційно-аналітичних; від послуг у сфері інформаційної безпеки до забезпечення широкого кола потреб у технічних засобах захисту тощо. Слід зазначити, що суб'єкти недержавного сектору безпеки переважно діють відокремлено, свою діяльність між собою не координують, а рівень контактів з державними правоохоронними органами досить низький. Водночас використання їх для запобігання злочинам у сфері будівництва може бути досить результативним.

Відомо, що будівельна галузь є однією з найважливіших ланок народного господарства, від якої залежить ефективність

функціонування всієї системи господарювання країни. Частка будівельного комплексу в народному господарстві досить значна. В Україні питома вага у внутрішньому валовому продукті будівництва становить 8 %. Будівельний комплекс, як і вся економіка України, зазнає впливу різноманітних загроз. Саме тому він потребує системи надійного захисту й забезпечення безпеки, значну роль у якій відведено недержавним суб'єктам. Практика свідчить, що участь недержавних безпекових структур у протидії правопорушенням може бути досить ефективною. На наше переконання, недержавні підприємства безпеки здатні досить ефективно доповнювати діяльність державної правоохоронної системи щодо протидії злочинності у сфері будівництва. Ця взаємодія може передбачати такі форми:

спільне планування та проведення профілактичних заходів (роз'яснювальна робота з населенням, організація дитячих і юнацьких шкіл, секцій, надання послуг з правового консультування тощо);

виконання зобов'язання щодо забезпечення правопорядку на території, що охороняється на договірній основі з юридичною особою чи органами виконавчої влади, об'єктах будівництва та будівельної інфраструктури;

участь у проведенні заходів щодо забезпечення громадського порядку (спільне з поліцією патрулювання вулиць, житлових районів, організація на основі договорів за місцем дислокації підприємства чи на об'єктах охорони пунктів надання допомоги населенню за екстремим викликом поліції тощо);

інформування правоохоронних органів про вчинені правопорушення (або такі, що готують), сприяння в затриманні осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, розшукуваних злочинців, а також розшуку безвісти зниклих осіб, утраченого майна та грошових коштів;

сприяння державним органам у виконанні завдань щодо проведення оперативних і слідчих заходів (збереження слідів злочину, виявлення очевидців, участь у ролі понятих), за надзвичайних обставин (як допоміжних сил для евакуації, охорони об'єкта тощо);

сприяння в проведенні експертного оцінювання проектів нормативних актів, що регламентують питання охорони правопорядку та протидії злочинності [14, с. 4].

Аналіз практики інших країн світу свідчить, що головним аспектом діяльності правоохоронної системи є проведення профілактичної роботи, тому можливість використання недержавних суб'єктів сектору безпеки слід розглядати як значний резерв у забезпеченні запобігання злочинам у сфері будівництва.

Наступним елементом моделі організації запобігання злочинів, що вчиняють у будівельній галузі, є система заходів запобігання. Заходи запобігання економічним злочинам є сукупністю різноманітних видів діяльності та заходів держави, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ і процесів, що спричиняють зростання рівня злочинності в галузях економіки, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки.

Як інтегративна система організованої протидії злочинності запобігання економічній злочинності у сфері будівництва передбачає різноманітні запобіжні заходи з різних сфер знань. Для належного впорядкування запобіжних заходів, чіткого визначення рівня та напрямів запобіжної діяльності суб'єктів, їх компетенції, сутності цих заходів тощо постає необхідність їх класифікації. Є різні підходи до цієї класифікації запобіжних заходів з огляду на цілі, які перед ними ставлять. Заходи можна класифікувати за такими критеріями: рівнем, масштабом, змістом, суб'єктами, об'єктами тощо. За рівнем розрізняють загальносоціальні, спеціально-кримінологічні й індивідуальні заходи запобігання злочинності; за масштабом – заходи, які здійснюють у територіальному розрізі, на окремому об'єкті, щодо групи осіб; за змістом – заходи соціально-економічного, соціально-демографічного, технічного, екологічного, правового й іншого характеру; за суб'єктами – заходи, що здійснюють органи всіх гілок влади, організації, приватні охоронні структури, установи, окремі громадяни; за об'єктами – відповідно до видів злочинів, на протидію яким вони спрямовані.

Отже, одним із напрямів реалізації політики протидії злочинності у сфері будівництва має бути запровадження моделі організації запобігання злочинам у цій галузі. Зазначена модель має ґрунтуватися на визначенні реальної мети; охоплювати широке коло суб'єктів (державні й недержавні структури). Об'єктом впливу мають бути економічні, політичні, психологічні та інші фактори, що визначають рівень і динаміку злочинності в будівельній галузі, діяльність людей, узгоджена з нормами права й соціальної взаємодії, а також безпосередньо особа злочинця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проблеми протидії злочинності : підручник / [О. Г. Кальман, Б. В. Лизогуб, С. С. Мірошніченко та ін.]. – Харків : Новасофт, 2010. – 352 с.
2. Злочинність у сфері економіки: проблеми прогнозування, планування та координації заходів протидії / за ред. проф. О. Г. Кальмана. – Харків : Новасофт, 2005. – 180 с.
3. Босхолов С. С. Основы уголовной политики. Конституционный, криминологический, уголовно-правовой и информационный аспекты : монография / С. С. Босхолов. – М. : ЮрИнфоР, 1999. – 292 с.
4. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки: проблеми прогнозування, планування та координації заходів протидії / О. Г. Кальман. – Харків : Новасофт, 2005. – 256 с.
5. Литвинов О. М. Стратегія протидії злочинності / О. М. Литвинов // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 (1). – С. 377–387.
6. Теоретические основы предупреждения преступности / Ю. М. Антонян [и др.] ; отв. ред В. К. Звирбуль, В. В. Клочков, Г. М. Миньковский. – М. : Юрид. лит., 1977. – 256 с.
7. Однолько І. В. Теоретичні засади запобігання злочинності / І. В. Однолько // Наукові праці Національного авіаційного університету. – 2013. – № 4. – С. 141–145. – (Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»).
8. Голіна В. В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини [Електронний ресурс] : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін. – Харків : Право, 2014. – 513 с. – Режим доступу: <http://lib-net.com/content/9629Obektizapobigannyazlochinnosti.html>. – Назва з екрана.
9. Александров Ю. В. Кримінологія [Електронний ресурс] : курс лекцій / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – Київ : МАУП, 2002. – 295 с. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/3639/11/>. – Назва з екрана.
10. Иванов Ю. Ф. Кримінологія [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Ю. Ф. Иванов, О. М. Джужа. – Київ : Паливода А. В., 2006. – 264 с. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/136/11/>. – Назва з екрана.
11. Про Стратегію національної безпеки України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 6 трав.

2015 р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/285/2015>. – Назва з екрана.

12. Про основи національної безпеки [Електронний ресурс] : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. – Назва з екрана.

13. Крутов В. В. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва) : аналіт. доп. / В. В. Крутов, В. Г. Пилипчук ; Науково-дослідний центр правової інформатики Національної академії правових наук України. – Київ, 2011. – 27 с.

14. Шелухін О. М. Вдосконалення взаємодії недержавних охоронних структур та служб безпеки з правоохоронними органами України / О. М. Шелухін // Часопис Академії адвокатури України – 2012. – № 17 (4). – С. 4–6.

Стаття надійшла до редколегії 13.09.2016
